

Bommen op Saakstra's brug: oorlog en bevrijding in Noordwest-Friesland

Door **Jacob Stelwagen**

Hoofdstuk 10

De laatste dagen

De Binnenlandse Strijdkrachten (NBS) in Friesland zijn vanaf 2 april 1945 op volle sterkte, maar mogen niets doen zonder bevel van hogerhand. Dat bevel komt op zondag 8 april via Radio Oranje: 'De fles is leeg!' Voor de NBS is dat het teken om over zesendertig uur te beginnen met de sabotage van 'weg, water en rail'. De acties moeten voorkomen dat de nazi's vanuit Friesland naar de Vesting-Holland of de Heimat vluchten. Alles wijst erop dat Friesland binnen enkele dagen bevrijd al zijn van het Duitse juk.

Het is woensdag 11 april 1945. De ene na de andere sabotage dringt door tot het hoofdkantoor van de Sicherheitsdienst (SD) in het Burmaniahuis aan de Leeuwarder Nieuwstad. Bij Dronrijp loopt een trein uit de rails. De Postbrug in de weg Drachten-Boornbergum is ontploft. Het wegdek tussen Sint Annaparochie en Sint Jacobiparochie is over een lengte van 1200 meter weggebroken. Op de Rijksweg bij Witmarsum is een auto van de Wehrmacht beschoten. Bruggen bij Deinum en Rien zijn vernield. In Franeker is het technisch personeel van de PTT plotseling spoorloos verdwenen. Ze zijn ondergedoken.

In de nacht van 11 op 12 april verslechtert de situatie nog verder. Het velt besluit het plan Waterloo uit te voeren. De wachters van de Stationsbrug in Franeker en de brug bij Kiesterszijl duiken onder. De brug op het Leeuwarderend in Franeker wordt vernield omdat de brugwachter een NSB'er is. De ondergedoken brugwachters nemen de sleutels van de brug mee naar hun duikadres.

Een kwestie van dagen

Op donderdag 12 april 1945 komen de Canadese bevrijdingslegers zienderogen dichterbij. Het hoofdkantoor van de Canadezen bevindt zich al in Noordwolde, maar nog steeds weigeren de bezetter en haar handlangers zich over te geven. Het is op deze dag dat de Franeker politiemann Jan Frederik Koster nog probeert om onderduikers op te sporen. 'Waar is uw man?' vraagt Koster. 'Niet thuis,' zegt een vrouw. Koster dreigt de hele buurt plat te branden, brengt de onwillige Franeker naar een buurvrouw en gat in het huis op zoek. Even later klinkt een schot. Koster haalt de vrouw weer op. Ze ziet haar man dood op straat liggen. 'Dat heb je ervan als je mij probeert voor te liegen.'

De opmars van de geallieerden is op vrijdag 13 april niet te stuiten. Het oostelijk deel van Weststellingwerf is al in Canadese handen. Wolvega wordt bevrijd en snel daarna ook de dorpen Oldeberkoop, Makkinga en Oosterwolde. De NBS in Heerenveen krijgt opdracht om strategische punten te bezetten en zich klaar te maken voor de komst van de eerste Canadese tanks. De bevrijding van Franeker, Franekeradeel en Barradeel is een kwestie van enkele dagen. De ondergrondse maakt zich klaar voor het laatste grote gevecht en zal proberen de Duitse terugtocht zoveel mogelijk te vertragen. Een levensgevaarlijke klus, zo blijkt achteraf.

De laatste slachtoffers

Evert J. Sijbesma wordt op 18 mei 1918 geboren in Tzum. Op het moment dat de Duitsers Nederland bezetten is Evert 21 jaar en woont hij in Tzummarum. Het is een terughoudende jongeman, een beetje in zichzelf gekeerd. 'Een bijzonder lieve en sociale jongen, zegt zijn jongere broer Sybe. 'Als ik aardappels moest schillen, was ik vaak snel even vertrokken. Dan deed Evert het altijd even.' Het verzetswerk van oud-militair Evert beperkt zich in eerste instantie tot de verspreiding van illegale pamfletten. Pas tegen het eind van de oorlog sluit hij zich aan bij de NBS en neemt hij een schuilnaam aan: Bauke Kingma. Evert wordt niet gedreven door sensatiezucht, zeggen degenen die hem kennen. Hij is vooral iemand die andere mensen wil helpen.

De Duitsers komen Evert halen in de nacht van 20 op 21 februari 1945. Ze bonzen op de deuren en slaan op de ramen van huize Sijbesma in Tzummarum. Op dat moment is Evert thuis, samen

met zijn jongere broer Sybe. Vader en moeder Sijbesma slapen die nacht toevallig ergens anders. Eenmaal binnen doorzoeken Duitse soldaten het hele huis. Ze zoeken in de schuur, in de achterkamer en op zolder. Een aantal soldaten doorzoekt het kabinet in de woonkamer en vindt wat illegale pamfletten en een dolkmes van Evert. Tot grote verbazing en opluchting van beide broers vinden ze de militaire foto's van Evert niet, hoewel ze er letterlijk bovenop staan. Van Evert zelf ontbreekt ieder spoor. Broer Sybe weet dat Evert op zolder zit maar besluit zijn mond te houden zolang de Duitsers niet met hem beneden komen. Uiteindelijk staken de overvallers de zoektocht, maar ten einde raad besluiten ze Sybe dan maar in de boeien te slaan. Samen met een aantal anderen moet hij tot 's nachts vier uur toezien hoe dorpsgenoten uit hun huizen worden gesleurd en zich bij de groep aansluiten. Het is al bijna ochtend wanneer de ongelukkigen in een militair voertuig worden gepropt en naar Harlingen gebracht. Vandaar gaat het met de trein naar Leeuwarden. Daar worden de gevangenen buiten het station om geleid. Een groot geluk, zo blijkt achteraf. In de wachtkamer van het station zitten op datzelfde moment vader en moeder Sijbesma, die op weg zijn naar een ziek familielid in Sneek. Sybe wordt na zeventien dagen vrijgelaten uit het Huis van Bewaring omdat de SD tegen hem geen bewijs heeft en omdat hij in de voedselvoorziening werkt.

Noordbergum, zaterdag 14 april 1945

De dag na de overval bij de Sijbesma's haalt een zwager Evert op en brengt hem onder bij een bevriende boer. Evert sluit zich aan bij de NBS van Bergum het lukt hem om uit de handen van de vijand te blijven, ook al is het af en toe op het nippertje. Een paar keer houden de Duitsers hem aan omdat hij in spertijd op straat is, maar steeds laten ze hem weer lopen. Zo kan het gebeuren dat hij op zaterdag 14 april 1945 in Noordbergum is. De Canadezen zijn dan al op triomfantelijke wijze Drachten binnengetrokken. Ons de bevrijders een snelle doortocht te garanderen, moeten de NBS de brug bij Bergumerdam bezetten en intact houden. Bovendien bewaken zij het strategisch belangrijke waterpompstation aan de Rijksstraatweg in Noordbergum.

De eerste opdracht loopt door een ongelukkig toeval in het honderd. Op het moment dat de NBS in actie willen komen, kunnen zij niet over hun wapens beschikken. Die zijn een paar dagen eerder overgebracht naar de boerderij van Kees Oosterbrug aan de Groningerstraanweg, maar op het moment suprême eist een veertigtal SS'ers daar inkwartiering. De wapens vinden ze niet, maar wanneer ze vertrekken is de brug opgeblazen.

Ons negen uur op zaterdagavond 14 april vraagt NBS-leider Wim van Oosten versterking om het Toutenburg-bos uit te kammen en het waterpompstation te bewaken. Geruchten willen dat terugtrekkende Duitsers van plan zijn om de hele boel op te blazen of om het water te vergifigen. Hij stuurt Taede Kingma naar Bergum om nieuwe manschappen op te trommelen. Intussen zullen andere NBS'ers de wapens halen die bij Oosterbrug onder de vloer liggen. Tjalling Talma en Evert Sijbesma houden de wacht. Wanneer Kingma terugkomt, ziet hij tot zijn verbazing dat de beide wachten bij de boerderij van Oosterbrug verdwenen zijn en dat een koerierster juist met een schaal water van de regenwaterbak komt.

De laatste Duitsers

De eerste Canadezen zijn de boerderij van Oosterbrug bij Noordbergum dan al gepasseerd. De bevrijding is hooguit een kwestie van uren. Wanneer Kingma de woonkamer van de boerderij betreedt, ziet hij een tafereel dat de rest van zijn leven op zijn netvlies gebrand staat. Zes verzetslieden staren in stilte naar twee lichamen die op de grond liggen. Het zijn Tjalling Talma en Evert Sijbesma. Sijbesma lijkt er het ergst aan toe te zijn: hij is door een kogel in de buik geraakt. Talma is in het dijbeen getroffen. Taede Kingma vraagt zich af wat er is gebeurd en krijgt al snel het hele verhaal te horen: terwijl Tjalling Talma en Evert Sijbesma op wacht staan, zien ze hoe een onophoudelijke stroom Duitsers en NSB'ers aan hen voorbijtrekt. Wanneer Talma drie fietsende Duitsers met daarachter een auto vol soldaten ziet, vlucht hij naar binnen om Wim van Oosten te waarschuwen. Die geeft de wachten opdracht zich terug te trekken. Als Talma weer buiten komt, klinken er schoten. Terwijl Talma naar de dam rent, probeert hij terug te vuren, maar zijn stengun weigert. Dan wordt hij door een Duitse kogel in het been geraakt en tegen de grond geslagen. De andere NBS'ers die naar buiten stormen, kunnen de vijand dan nog slechts achterna schieten. Even later vinden ze Evert Sijbesma hevig bloedend bij een van de hekpalen op de dam.

Enkele NBS'ers besluiten dokter Poppinga re waarschuwen, maar het duurt te lang. Besloten wordt daarom de vrouw van dominee De Wal van Quatrebras te halen. Zij is verpleegster geweest. Dominee komt met haar mee. Evert Sijbesma is zwaargewond, maar nog wel bij bewustzijn. Hij vertelt dominee De Wal dat hij de volgende dag, te-gelijk met de bevrijding, belijdenis van zijn geloof had willen doen. Evert is zich ervan bewust dat hij dat niet meer op aarde zal kunnen doen. "Moarn sil ik by Him wêze," zegt Evert. De woorden en de berusting die eruit spreekt maken diepe indruk op alle aanwezigen.

Omdat dokter Poppinga er dan nog altijd niet is, besluit Taede Kingma dokter De Groot uit Veenwouden te gaan halen. Op de terugweg worden beide mannen nog door de Duitsers aangehouden, maar het loopt met een sisser af. Wanneer de twee dokters, Poppinga is inmiddels toch nog gearriveerd, Talma behandelen, horen ze het geratel van wagens en het hoefgetrappel van paarden. Duitsers! De lamp wordt op de grond gezet en iedereen houdt de adem in. Een groep soldaten stopt voor de boerderij en even later klinken er laarzen op het pad naast de boerderij. Ze halen water uit de put en vertrekken dan weer net zo snel als ze kwamen. Tegen drie uur in de nacht bezwijkt Evert Sijbesma aan zijn verwondingen. Tjalling Talma wordt op zondag nog naar het noodziekenhuis in Bergum gebracht. Door het bloedverlies is zijn toestand een stuk slechter dan eerst gedacht. Hij overlijdt in de loop van zondagmiddag 15 april.

Tzummarum, maandag 16 april 1945

Op maandag 16 april, wanneer Friesland in juichstemming is en uitbundig feest viert, stopt voor het huis van de familie Sijbesma in Tzummarum een klein, oud autootje met daarin het dode lichaam van de 26-jarige Evert. Hij wordt thuis in een kist gelegd, opgebaard en nog dezelfde week in zijn woonplaats begraven.

Sybe Sijbesma, Tzummarum: 'Het heeft ons gezin allemaal vreselijk diep geraakt. Evert was zo gelukkig daar in Noordbergum en hij is zo vaak door het oog van de naald gekropen. Dat zo'n lieve jongen het toch met de dood heeft moeten bekopen is eigenlijk onbegrijpelijk. Ik weet zeken wanneer hij was blijven leven, was hij met de andere jongens naar Indië gegaan.'